

Т. В. Родіонова, здобувач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ НАСИЛЬНИЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Проведено кримінально-правовий та кримінологічний аналіз особливостей вчинення жінками злочинів насильницького спрямування. Аналізуються основні види насильства в сім'ї та складі злочинів, що можуть спричинити фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство.

Ключові слова: жіноча злочинність, кримінальна відповідальність, суспільно-правова поведінка, насильницькі злочини, об'єкт насильства, кримінологічний аналіз.

Існуючий у суспільстві погляд на злочин і злочинця ґрунтується на традиціях і моральних цінностях, притаманних конкретному етапу розвитку суспільства. Для ефективної, науково-обґрунтованої боротьби зі злочинністю необхідні повні і точні знання про дійсний стан цього явища, який, у свою чергу, вимагає постійного оновлення знань про рівень, структуру, динаміку злочинності, а також про особи вчинення злочинів.

Згідно з офіційними статистичними даними МВС України, кількість зареєстрованих у країні злочинів протягом 1996-2008 рр. зменшилася з 641 860 до 384 424 або на — 59,8 %. Між тим кількість заяв та повідомлень про злочини з 1996 по 2008 р. збільшилося з 1 806 419 до 2 874 355, або на 63,3 %. Кількість заяв та повідомлень про вчинення злочинів, за якими було відмовлено у порушенні кримінальної справи впродовж зазначеного періоду, зросла з 661 174 у 1996 р.ці до 2 198 572 у 2008 р., або більше ніж утричі. Якщо у 1996 році кількість заяв та повідомлень про вчинення злочинів, за яким було відмовлено у порушенні кримінальної справи, становила 36,6 % від загальної кількості таких заяв, то у 2008 — 77,2 %. Таким чином, наведені дані свідчать, що фактично кримінальна ситуація продовжує погіршуватися. Опосередковано це підтверджується також щорічним скороченням кількості населення, зростанням рівня безробіття, скороченням середнього віку життя.

Сучасна тенденція проявляється у збільшенні питомої ваги насильницьких злочинів, котрі вчинюються жінками. Ця тенденція поширюється у всьому світі. Португальські вчені дійшли висновку, що понад 28 % жінок світу схильні до сексуальної агресії через наявні в них порушення психіки, у той час як у чоловіків такі аномалії виявляються лише у 2-9 %. Також виявлено пряму залежність між сексуальним насиллям із боку жінки та зловживанням нею наркотичними речовинами або алкоголем [6, 87].

Виявлення особливостей насильницьких злочинів, які вчинюються жінками, дозволяє глибше пізнати закономірності даної категорії злочинів, а тому більш ефективно здійснювати їх запобігання. Окрім того, кримінологічний аналіз надає інформацію для прогнозувань, на основі якого можливе керування процесом боротьби із даною категорією злочинів. Слід зазначити, що кримінологічна характеристика насильницьких злочинів не може обмежуватися їх розрізненим аналізом. Сумарний аналіз дозволяє якщо не усунути, то в усякому разі пом'якшити можливі похибки.

За минуле десятиліття в Україні кількість жінок, засуджених за вчинення насильницьких злочинів, збільшилася у 3,2 рази. Жінки беруть активну участь у вчиненні вбивств, зґвалтувань, розбещенні неповнолітніх, тілесних ушкоджень, інколи навіть виступають в якості організаторів або співвиконавців таких злочинів. Понад 98 % цих жінок вживають алкоголь та психоактивні речовини (наркотики): кокаїн вживають 40,8 % жінок, засуджених за насильницькі злочини; 19,4 % жінок зловживають амфітамінами і понад 13,3 % мають діагноз "хронічний алкоголізм" [1, 63]. Виявлення насильства зачіпає різні сфери суспільного буття, прояви його дуже широкі і багатогранні, тому насильницькі злочини можна кваліфікувати за сферами життєдіяльності, в яких вони вчинювались. Основними такими сферами є діяльність у суспільному виробництві, побуті і дозвіллі.

Проведене дослідження свідчить про те, що насильницькі злочини чим далі, тим більше переносяться у сферу побуту, а це означає, що їх причини лежать у сфері побутових відносин і є наслідком побутових конфліктів між людьми. Дослідженням було встановлено, що жертви так званого домашнього насильства займають друге місце серед різних категорій потерпілих від насильницьких злочинів. Друзі ж потерпають від насильницьких злочинів у 46 %, причому 77,3 % з них складають повнолітні чоловіки; жінки-подруги стають жертвами 17 % насильницьких злочинів; неповнолітні потерпають від насильницьких злочинів своїх друзів у 5,7 % випадках [1, 26].

Законом України "Про попередження насильства в сім'ї" від 15 листопада 2001 року закріплюються наступні види (форми) насильства в сім'ї:

- фізичне — тобто умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності;

- сексуальне насильство в сім'ї — протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї;

- психологічне насильство в сім'ї — насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдатися або завдається шкода психічному здоров'ю;

- економічне насильство в сім'ї — умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [5].

На жаль, окремої статті Кримінального кодексу України, яка б встановлювала кримінальну відповідальність за насильство в сім'ї, не має.

Враховуючи той факт, що в спеціальному законі "Про попередження насильства в сім'ї" визначені основні види насильства в сім'ї, цілком логічно було б проаналізувати склади злочинів і визначитись з тими, які можуть бути віднесені до злочинів, що можуть спричинити фізичне, сексуальне, психологічне чи економічне насильство одного члена сім'ї по відношенню до іншого. Норми Особливої частини Кримінального кодексу України об'єднані у певні розділи, розміщені між собою у чіткій послідовності залежно від ступеня суспільної небезпечності діянь, які посягають на охоронювані кримінальним законодавством суспільні відносини [2, 211]. Особлива частина складається з 20 розділів, але лише в 10 містяться склади злочинів, пов'язаних з насильством.

- 2-й розділ "Злочини проти життя та здоров'я особи": ст. 115 "Умисне вбивство", ст. 116 "Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання", ст. 117 "Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини", ст. 118 "Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі переви

щення заходів, необхідних для затримання злочинця", ст. 119 "Вбивство через необережність", ст. 120 "Доведення до самогубства", ст. 121 "Умисне тяжке тілесне ушкодження", ст. 122 "Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження", ст. 123 "Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання", ст. 124 "Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця", ст. 125 "Умисне легке тілесне ушкодження", ст. 126 "Побої і мордування", ст. 127 "Катування", ст. 128 "Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження", ст. 129 "Погроза вбивством", ст. 144 "Насильницьке донорство".

- 3-й розділ "Злочини проти волі, честі та гідності особи": ст. 146 "Незаконне позбавлення волі або викрадення людини", ст. 147 "Захоплення заручників", ст. 149 "Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини", ст. 150 "Експлуатація дітей".

- 4-й розділ "Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи": ст. 152 "Зґвалтування", ст. 153 "Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом", ст. 154 "Примушування до вступу в статевий зв'язок", ст. 155 "Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості", ст. 156 "Розбещення неповнолітніх".

- 5-й розділ "Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина": ст. 166 "Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування", ст. 167 "Зловживання опікунськими правами".

- 6-й розділ "Злочини проти власності": ст. 186 "Грабіж", ст. 187 "Розбій", ст. 189 "Вимагання", ст. 192 "Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою".

- 7-й розділ "Злочини у сфері господарської діяльності", ст. 228 "Примушування до антиконкурентних узгоджених дій".

- 12-й розділ "Злочини проти громадського порядку та моральності": ст. 303 "Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією", ст. 304 "Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність".

- 13-й розділ "Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення": ст. 314 "Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів", ст. 323 "Спонукування неповнолітніх до застосування допінгу".

-18-й розділ "Злочини проти правосуддя", ст. 373 "Примушування давати показання", ст. 377 "Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного", ст. 379, ст. 398, ст. 400.

-19-й розділ "Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (Військові злочини)": ст. 404 "Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків", ст. 405 "Погроза або насильство щодо начальника", ст. 406 "Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості", ст. 433 "Насильство над населенням у районі воєнних дій", ст. 434 "Погане поводження з військовополоненими".

Крім цього, поряд із цими злочинами здійснюються адміністративні правопорушення. Так, згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення, це ст. 173² "Здійснення насилля в родині або невиконання захисного припису" та ст. 180 "Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння".

Насильство може бути спрямоване на будь-якого члена сім'ї. При цьому можна виділити:

- насильство з боку батьків до своїх дітей;
- насильство з боку одного з подружжя до другого;
- насильство з боку дітей або онуків до своїх літніх родичів [4, 26].

Залежно від частоти скоєння насильства:

- одноразове;
- насильство, яке відбувається протягом тривалого часу і має тенденцію до зростання.

Залежно від статі особи, до якої застосовується насильство:

- щодо особи чоловічої статі;
- щодо особи жіночої статі.

Залежно від тяжкості вчиненого злочину:

- потерпілі від злочинів невеликої тяжкості;
- потерпілі від злочинів середньої тяжкості;
- потерпілі від тяжких злочинів;
- потерпілі від особливо тяжких злочинів.

Кримінально-процесуальний кодекс України (ст. 49) визначає потерпілого як фізичну особу, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду і яка визнана потерпілим постановою органу дізнання, слідчого, судді [3]. Заподіяння фізичної шкоди на сьогоднішній день має чітке нормативно-правове регулювання, яке розрізняє його за ступенем тяжкості спричинених тілесних ушкоджень на:

- а) легкі;
- б) середні;
- в) тяжкі [2, 231].

Насилля набуло широкого розповсюдження у різних сферах життєдіяльності людини і стало однією з найактуальніших проблем сучасності. В сучасному суспільстві насилля кваліфікують як порушення основних прав і свобод людини, закріплених національним і міжнародним законодавством, оскільки насилля в будь-яких його проявах не сумісно з принципами функціонування демократичного суспільства і правової держави. Насильство стає трагедією для багатьох людей і руйнує фундамент безпеки суспільства.

Література

1. Злочинність в Україні: Статистичний збірник /Державний комітет статистики України, К., 2001. — 100 с.
2. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання п'яте, перероблене та доповнене/Відп. ред. Є. Л. Стрельцов. — Х.: ТОВ "Одіссей", 2008. — 800 с.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 01 квітня 1961 р. № 902, змінами і доп. від 11 січня 2007 № 578—V// Відомості Верховної Ради України. — 1961. — № 2. — Ст. 15.
4. Лисюк Ю. В. Протидія насильства в сім'ї. — Одеса: Одеський юридичний інститут ХНУВС, 2007. — 164 с.
5. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2002 № 2789-III// Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 10. — Ст. 70.
6. *Abuso sexual de dependencia de alcoole drogas: Uma revisao.* Kerr-Correa Florence, Tarelho Luciana Gomes, Camiza Ludmila Duran, Villinassi Rosana. J. bras. priquiati. — 2000. — 49, № 4. — P. 85—95.



Т. В. Родионова, ст. преподаватель

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ КЛАССИФИКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ НАСИЛЬСТВЕННОГО ХАРАКТЕРА

РЕЗЮМЕ

Насилие получило широкое распространение в различных сферах жизнедеятельности человека и стало одной из актуальнейших проблем, так как насилие в любых его проявлениях не совместимо с принципами функционирования демократического общества и правового государства.

Ключевые слова: женская преступность, уголовная ответственность, общественно-правовое поведение, насильственные преступления, объект насилия, криминологический анализ.